

УДК 378.04:070]:37.015.312:159.947.23-027.561

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2021.9-10.265085>

ORCID 0000-0001-5441-5402

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА БАКАЛАВРСЬКОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTI

Наталія Хромченкова,

аспірантка Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

Стаття розкриває формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики та необхідність перевірки успішного здійснення організованої цілеспрямованої підготовки до професійної діяльності студентів ЗВО шляхом навчання та виховання гармонійного світосприймання в умовах інноваційного простору. Тобто, вміння визначити рівні формування професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики, оскільки лише журналіст, який відповідає вимогам сучасності, життєвим викликам сьогодення, здатний передавати особистостям позитивний досвід людства оптимальним реалізованим шляхом.

Відповідно до методики організації та проведення педагогічного експерименту виділено критерії, показники і рівні сформованості професійної відповідальності у майбутніх фахівців, а також з'ясовано, наскільки успішно здійснюється формувальний процес підвищення професійної відповідальності шляхом участі суб'єктів у освітньому процесі закладу вищої освіти. Для розроблення шляхів підвищення ефективності формування професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики необхідні дані, що характеризують рівень мотивації, теоретичних знань та практичних умінь студентів щодо означеної діяльності.

Формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів обумовлюється необхідністю свідомого ставлення студентів до власного професійного вибору та виконуваної професійної діяльності.

Основним завданням закладів вищої освіти виступає «підготовка кваліфікованого, конкурентоздатного, компетентного, відповідального фахівця, що вільно володіє своєю професією, орієнтованого в суміжних областях діяльності, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності». Натепер ефективним є фахівець, який адекватно реагує на соціальні очікування, здатний до професійного самовдосконалення і творчого зростання, до постійного оновлення особистих ресурсів.

***Ключові слова:** професійна відповідальність майбутніх бакалаврів журналістики; професійна підготовка майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.*

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство потребує високопрофесійних, конкурентоспроможних, компетентних, творчих фахівців, які мають сміливі ідеї, перспективні плани на розвиток; енергійно та мобільно вирішують проблеми суспільства, швидко, якісно і відповідально виконують поставлені завдання перед ними. Формування таких фахівців з високим рівнем професійної компетентності та відповідальності відбувається в процесі отримання фахової освіти у закладах вищої освіти.

Національна система вищої освіти України спрямована на забезпечення суспільних потреб висококваліфікованими фахівцями зі сформованою професійною відповідальністю, стійким позитивним ставленням до майбутньої професії, розвиненими професійними якостями, серед яких: цілеспрямованість, відповідальність, самостійність,

комунікабельність, творчість, активність; прагнення до професійного зростання, якісного виконання професійного обов'язку.

Водночас сучасне суспільство сформувало стійкий попит на фахівця з розвинутим інтелектом, здатного конструктивно спілкуватися у різновекторному світі, критично опрацьовувати інформацію, приймати усвідомлені та відповідальні рішення, успішно долати різні життєві проблеми та професійні завдання.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проаналізуємо погляди науковців на проблему формування професійної відповідальності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. За даними теоретичного аналізу науково-педагогічної та психологічної, методичної літератури встановлено, що проблема формування професійної відповідальності у майбутніх фахівців різних галузей суспільної праці не є новою в українській та зарубіжній науково-педагогічній, психологічній та соціологічній літературі. Висвітленню особливостей формування професійної відповідальності в умовах освітнього простору приділялось багато уваги зарубіжними та вітчизняними науковцями з психології, зокрема такими як О. Безрукова (Безрукова, 2015), В. Бобрицька (Бобрицька, 2019), А. Колот (Колот, 2011), М. Левківський (Левківський, 2000), Л. Потапюк (Потапюк, 2020); В. Савельєва (Савельєва, 2013), Ю. Скиба (Скиба, 2016) та інші. Авторкою статті досліджувалися теоретичні й прикладні аспекти формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів (Хромченкова, 2018; Хромченкова, 2016; Хромченкова, 2013), що стало підґрунтям для здійснення цієї наукової розвідки. Так, у своїх дослідженнях науковці звертали особливу увагу на використання під час освітнього процесу у закладах вищої освіти різноманітних форм, методів і засобів навчання, які б змогли забезпечити активність майбутніх фахівців у освітньому процесі закладу та надалі у майбутній професійній діяльності, в умовах ділового співробітництва, взаємодопомоги «викладач → майбутній фахівець» на основі засвоєного наукового змісту, власних поглядів на поставленій проблемі; активного пошуку своїх вихідних рішень; сформованості щодо самостійності й оригінальності, критичності та індивідуальності.

Вченими І. Киричок (Киричок, 2017), М. Левківським (Левківським, 2000), Л. Сатановською (Сатановською, 2015), Н. Стаднік (Стаднік, 2015) створено значну кількість науково-дослідницьких праць з формування професійної відповідальності у майбутніх педагогів, які розкривають сутність поняття «відповідальність», особливості її формування у процесі професійної підготовки представників різних професійних груп, запропоновано різні підходи щодо формування професійної відповідальності в освітньому процесі закладів вищої освіти тощо.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень Е. Садовської та А. Ярошенко (Ярошенко, & Скиба, 2015), Л. Сатановської (Сатановська, 2015) та інших науковців визначено, що формування професійної відповідальності є феноменом, що проявляється у групи суб'єктів за професійними інтересами, які готові виконувати різні види роботи, та формувати особисті інтегруючі психологічні функції, використовуючи різні методи, форми, підходи щодо формування професійної відповідальності.

У працях Л. Потапюк аналізуються сучасні наукові погляди на проблему формування професійної відповідальності майбутніх фахівців без вказівки на спеціальності, що вважаємо доцільним застосувати і до майбутніх журналістів. Вона вказує, що «формування відповідальності майбутніх фахівців, яка забезпечує їхній особистісний розвиток та самореалізацію як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, має стати професійною якістю кожного випускника» (Потапюк, 2020, с. 120) та ін.

Напрацювання учених, авторські праці склали теоретичну базу для здійснення цієї наукової розвідки.

Метою статті є – на основі науково-експериментального підходу схарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти.

Виклад основного матеріал. У тлумачному словнику поняття «критерій» розглядається як «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2005, с. 588). У роботі О. Жихорської поняття «критерій» використовується як «мірило, орієнтир, індикатор, на основі якого відбувається оцінка стану сформованості професійної компетентності у суб'єктів освітнього процесу ЗВО» (Жихорська, 2015, с. 34).

Аналізуючи напрацювання науковців і практиків, які досліджували проблему формування професійної відповідальності у процесі їх підготовки у закладах вищої освіти, відзначимо відсутність єдності щодо критеріїв та показників її сформованості. Зокрема, у праці Ю. Сичевського (Сичевський, 2008) визначено такі критерії відповідальності майбутніх фахівців:

- наявність усвідомленої професійно-особистісної мотивації на прийняття покладених обов'язків;
- знання основних обов'язків студента та майбутнього фахівця, усвідомлення їх значущості для професійно-особистісного зростання і саморозвитку;
- здатність і готовність самостійно приймати відповідальні рішення та організувати їх виконання для отримання необхідного результату;
- емоційне ставлення до навчальної та професійної діяльності.

Дослідниця Ю. Новгородська (Новгородська, 2018) аналізує сформованість професійної відповідальності у майбутніх менеджерів і виділяє такі критерії її прояву у фахівців:

- когнітивний (володіння професійно важливими знаннями про сутність та структуру професійної відповідальності, її форми та види; здатність до логічних висновків, генерування та використання нової інформації);
- цілемотиваційний (сукупність мотивів і потреб, які спонукають майбутнього фахівця до формування власної професійної відповідальності; сформованість ціннісних орієнтацій, які визначають ціннісно-мотиваційне ставлення студента до діяльності в сфері управління);
- операційно-діяльнісний (сукупність професійних умінь застосовувати набуті інтегровані знання, уміння, досвід у сфері управління для виконання фахових завдань; готовність майбутніх фахівців до активного використання управлінських технологій у професійній діяльності як засобу пізнання та розвитку професійної відповідальності).

У колективному вивченні особливостей формування професійної відповідальності у майбутніх фахівців, проведеному І. Киричок, Ю. Новгородською, М. Шевчук, в основі аналізу стану сформованості досліджуваної інтегральної якості покладено наступні критерії:

- когнітивний критерій охоплює знання про сутність та предмет відповідальності майбутніх фахівців, норми та правила, які регулюють їх професійну діяльність, зміст професійних завдань та обов'язків;
- мотиваційно-афективний критерій інтегрує в собі установки, ціннісно-орієнтаційні потреби майбутніх фахівців в професійній діяльності, передбачає усвідомлення того, наскільки важливим є виконання для них професійного обов'язку;
- діяльнісно-поведінковий критерій виявляється у здатності прогнозувати наслідки своїх вчинків, контролювати та регулювати свою поведінку, передбачає у фахівця розвиток професійної активності, адекватної самооцінки, самореалізації власних можливостей [6].

У дослідженні М. Піговського (Піговський, 2020) на основі структурних компонентів соціальної відповідальності особистості (мотиваційного, когнітивного, поведінкового) розроблено критерії її сформованості (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-практичний) і виявлено показники, що відображають основні ознаки критеріїв й передбачають можливість їхнього вимірювання. Серед виділених

М. Піговським критеріїв соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери знаходяться:

– мотиваційно-ціннісний (прагнення індивіда до змін, пов'язане з: усвідомленням власного місця у суспільстві; почуттям відповідальності за прийняті рішення та вчинки як майбутнього професіонала; прагненням свідомо регулювати свою професійну діяльність, стати висококваліфікованим фахівцем; опануванням необхідними компетенціями; узгодженням особистих і суспільних інтересів);

– когнітивно-пізнавальний (система знань індивіда про соціальну відповідальність, усвідомлення прав й обов'язків, розуміння норм і правил поведінки у соціумі, засвоєння способів регулювання відносин між суспільством та особою);

– діяльнісно-практичний (забезпечує реалізацію готовності студента здійснювати усвідомлений вибір певної стратегії поведінки) (Піговський, 2020).

А. Колот (Колот, 2022), та В. Савельєва (Савельєва, 2013), досліджуючи особливості формування соціальної відповідальності студентів, виділити наступні критерії її сформованості:

– мотиваційно-ціннісний (з показниками: ціннісні орієнтації, мотивація до професійної діяльності, потреба у реалізації власного потенціалу);

– когнітивно-пізнавальний (з показниками: навчальна активність, здатність до пізнання, професійний досвід);

– діяльнісно-практичний (з показниками: організаторські здібності, активність в навчальній та волонтерській діяльності, самоконтроль).

На основі аналізу теоретичних положень досліджуваної проблеми, визначеної структури професійної відповідальності, особливостей та умов її формування, відзначаємо, що при формуванні професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики важливе значення мають такі критерії та показники сформованості професійної відповідальності (табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти, критерії, показники, методи та засоби діагностики сформованості професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики

Компоненти і критерії	Показники	Методи та засоби діагностики
1	2	3
Мотиваційний (інтерес і прагнення)	1. Сформованість стійких, пізнавальних інтересів, професійних якостей у майбутній професійній діяльності. Мотивація до застосування знань, вмінь та навичок у процесі прийняття відповідальних рішень та розв'язання професійних завдань. 2. Інтерес та ступінь задоволеності особистими результатами у майбутній професії. 3. Прагнення до безперервного саморозвитку.	Спостереження, анкетування, звіти. «Опитувальник багатовимірно-функціонального аналізу відповідальності» (В. Прядеїн), тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилов), «Тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів» (Т. Дубовицька).
Когнітивний (гностичний) (знання)	1. характеристика знань майбутніх бакалаврів журналістики у професійній діяльності. 2. Ступінь повноти і диференціація знань майбутніх	Анкетування, спостереження, бесіда, тестування, експертна оцінка, самооцінка, звіт. «Опитувальник багатовимірно-функціонального аналізу

	бакалаврів журналістики про професійну відповідальність. 3. Визначення рівня сформованості професійної відповідальності.	відповідальності» (В. Прядеїн)
Емоційно-вольовий (самоконтроль, емпатійність, здатність до рефлексії)	1. Здатність до самокерування в професійній діяльності. 2. Самоконтроль і корекція поставлених перед собою завдань. 3. Активність, емпатійність, рефлексивність під час виконання професійних завдань.	Анкетування, спостереження, експертна оцінка, самооцінка. Методика «Самооцінка впевненості в собі» (С. Ємельянов).
Діяльнісно-поведінковий (практичні навички, вміння)	1. Самоактуалізація потенційних можливостей, проектування та реалізація відповідальних дій та вчинків у професійному становленні. 2. Практичний рівень оволодіння професійної відповідальності; 3. Ступінь готовності до професійної відповідальності у подальшій професійній діяльності.	Анкетування, спостереження, експертна оцінка, самооцінка, звіт. «Опитувальник багатомірно-функціонального аналізу відповідальності» (В. Прядеїн), методика «Визначення почуття відповідальності» (М. Осташева).

Також завдяки проведеному теоретико-методичному аналізу психолого-педагогічних засад вивчення стану сформованості відповідальності в майбутніх фахівців (за Т. Дубовицькою (Дубовицкая, 2004), А. Криловим і С. Манічевим (Крылова, & Маничева, 2003), В. Прядеїним (Прядеин, 2013) та ін.), нами було підбрано відповідні методи і засоби діагностики. Під час визначення методів педагогічного дослідження опирались на ґрунтовні положення, висвітлені у працях науковців В. Майбороди (Майборода, Ярошенко, & Скиба, 2015), Ю. Скиби (Скиба, 2019; Скиба, 2016) та ін.

Професійна відповідальність майбутніх бакалаврів журналістики включає наступні компоненти і критерії:

– мотиваційний (потреби, ідеали, ціннісні орієнтації; мотив відповідальності – мотив досягнення – мотив творчого саморозвитку). Проявляється у мотивації до застосування знань, вмінь та навичок у процесі прийняття відповідальних рішень та розв’язання професійних завдань, та за іншими показниками;

– когнітивний (гностичний) (знання про відповідальність, педагогічну творчість; усвідомлення моральних, етичних норм діяльності і поведінки). Передбачає наявні повні та диференційовані знання щодо професійної відповідальності, дає змогу визначити наявність того чи іншого рівня її сформованості у майбутніх фахівців журналістики;

– емоційно-вольовий (вміння визначати мету і обирати засоби її досягнення; активність, емпатійність, рефлексивність). Передбачає наявність вмінь самоконтролю і корекції поставлених перед собою завдань, самокерування в професійній діяльності;

– діяльнісно-поведінковий (проектувальні; дослідні, організаційні вміння; здатність приймати рішення відповідно до моральних переконань). Проявляється у практичному оволодінні професійною відповідальністю, у готовності до професійної відповідальності у подальшій професійній діяльності.

Визначення рівнів сформованості професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики здійснювалося відповідно до виділених компонентів за:

– практичними методиками: «Визначення почуття відповідальності» (М. Осташева), «Опитувальник багатовимірно-функціонального аналізу відповідальності» (В. Прядейн), «Самооцінка впевненості в собі» (С. Ємельянов), «Тест-опитувальник для визначення рівня професійної спрямованості (РПС) студентів» (Т. Дубовицька), тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилов);

– та формами: анкетування, тестові завдання, контрольні роботи, виконання творчих завдань, експертне оцінювання результатів діяльності студентів.

За розробленою методикою проведення педагогічного експерименту кожний показник сформованості оцінювався за трирівневою шкалою. Зокрема, сформованість професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики відображала шкала оцінювання: від 0 до 4 балів – низький рівень сформованості показника, від 5 до 7 балів – середній рівень, від 8 до 10 – високий рівень.

За кожним компонентом передбачається три показники, які відповідно до визначеної шкали можуть бути представлені за допомогою низького, середнього і високого рівнів за такими сумами балів: від 0 до 12 балів – низький рівень; від 13 до 21 балів – середній рівень, від 22 до 30 балів – високий рівень.

Відповідно до виділених компонентів і показників професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики визначено наступні характеристики високого, середнього і низького рівнів їх сформованості (табл. 2). Відповідно до сумарних балів, що вказують на високий, середній і низький рівні сформованості мотиваційного, когнітивного та особистісно-діяльнісного компонентів професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики зроблено висновок про такі кількісні прояви загального рівня сформованості професійної відповідальності: від 0 до 48 балів – низький рівень; від 49 до 84 балів – середній рівень, від 85 до 120 балів – високий рівень.

Таблиця 2

Рівні сформованості професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики

Компоненти	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
1	2	3	4
Мотиваційний	Досягнення та реалізація мети. Фахова професійна підготовка. Самовдосконалення. Досягнення високих результатів. Професійне зростання. Задоволеність особистими результатами	Часткове прагнення до професійного зростання. Суперечливе ставлення до професійної діяльності. Часткове усвідомлення про майбутню професійну діяльність	Негативне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Пасивний стан у отриманні знань, умінь та навичок. Слабка пізнавальна діяльність
Когнітивний (гностичний)	Глибокі стійкі знання. Чітке виконання професійних завдань. Високий рівень професійної відповідальності. Повна обізнаність змісту, методів, способів виконання професійних завдань	Певні професійні знання, які дають можливість визначити спрямованість у професійній діяльності. Часткове виконання професійних обов'язків	Поверхові, не стабільні, професійні знання. Невміння застосувати знання на практиці та виконати професійні обов'язки

Емоційно-вольовий	Вміння визначати мету і обирати засоби її досягнення. Самоконтроль, самоаналіз, корекція поставлених перед собою завдань. Активність, емпатійність, рефлексивність під час виконання професійних завдань.	Посередня здатність до самокерування в професійній діяльності. Епізодичні прояви вміння правильно підбирати засоби досягнення відповідно до поставленої мети. Здатність до корекції завдань, однак посередній самоконтроль за якістю їх виконання. Немає чіткого самоаналізу, спостерігаються труднощі саморефлексії. Періодичні прояви активності, толерантності, емпатійності у ставленні до інших.	Відсутність вмінь самоконтролю і корекції поставлених перед собою завдань, не здатність до самокерування в професійній діяльності. пасивність, низька здатність до самоаналізу, не здатність до толерантного та емпатійного ставлення до інших людей.
Діяльнісно-поведінковий	Володіння професійно важливими якостями. Система у професійних діях. Висока результативність	Володіння професійно значущими якостями та здібностями не в повній мірі. Середня результативність	Недостатня розвиненість професійних вмінь та навичок. Слабка орієнтація у виконанні професійних обов'язків

На основі узагальнення і систематизації характеристик представлених рівнів сформованості окремих компонентів професійної відповідальності виділено такі характерні ознаки високого, середнього і низького рівнів загальної професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики.

Високий рівень розкриває у майбутніх фахівців журналістики позитивну мотивацію; високий рівень професійної спрямованості та знань, високорозвинене дивергентне мислення; високу швидкість та оригінальність генерування нових ідей; гнучкість інтелекту; широту сприйняття; системну пам'ять; розвинене критичне мислення та ґрунтовну рефлексію; досконале володіння інноваційними технологіями; високорозвинену інтуїцію; незалежність мислення; зростання творчого потенціалу; зацікавленість навчальним процесом; відкритість новому досвіду; неординарне виконання творчих завдань. Високий рівень характерний для майбутніх бакалаврів журналістики, які мають міцні знання з проблеми професійної відповідальності, постійно їх поповнюють та удосконалюють; усвідомлюють необхідність втілення професійних якостей у реальну дійсність; позитивно оцінюють відповідальні якості й будують свої стосунки на їх основі; мають сформовану життєву позицію стосовно морально-практичної діяльності та виявляють готовність брати активну участь. Майбутні фахівці журналістики досконало володіють загальнотеоретичними, аналітико-діагностичними, конструктивно-проектувальними, організаторськими та комунікативними вміннями й навичками, мають сформовану систему професійних якостей. Відповідально ставляться до себе, до професійної діяльності, до виконуваних обов'язків та самореалізації в професії.

Середній рівень характеризує позитивна зовнішня мотивація та професійна спрямованість майбутніх бакалаврів журналістики; середній рівень знань за фахом; епізодичний прояв оригінальності продукованих ідей; певне зростання ознак дивергентного мислення; недостатній розвиток швидкості та гнучкості; виявлення вмінь аналізувати, синтезувати та оцінювати фахові поняття; логічне та критичне мислення на рівні певних знань із професійної відповідальності; слабка уява та рефлексія своїх ставлень до професії, самореалізації в ній; стереотипи у розв'язанні педагогічних проблем; пасивне оволодіння інноваційними технологіями; позитивне ставлення до навчального процесу, відкритість новому досвіду; епізодичне виконання творчих завдань; потреба розвитку творчого потенціалу.

Низький рівень проявляється у студентів, які мають негативну мотивацію та невпевненість в обраній професії; низький рівень знань, умінь, комунікативних та організаторських здібностей; розбалансовану систему ціннісних орієнтирів; наявність конвергентного мислення; слабку уяву; невпевненість при необхідності виявлення швидкості, гнучкості та оригінальності продукування ідей; мисленнєву базу на середньому рівні; здатність до здійснення нескладного аналізу, синтезу та оцінки фахових понять; обмежене критичне мислення; слабку інтуїцію; відсутність почуття гумору; несформований творчий потенціал; часткова здатність виконання творчих завдань). Низький рівень сформованості професійної відповідальності характеризується тим, що знання студентів про професійну відповідальність позбавлені системності, вони не відчують потреби в їх поповненні; у них несформовані мотиви навчально-практичної діяльності, проявляється активність репродуктивного характеру. Майбутні фахівці журналістики не приділяють належної уваги моральному вихованню, не мають сформованої системи професійних якостей, не виявляють ініціативи у самовдосконаленні, часто діють інтуїтивно. Пошук шляхів моделювання тієї чи іншої ситуації здебільшого здійснюється методом випробувань і помилок, їм бракує самостійності у прийнятті правильних рішень. Узагальнені аналітико-діагностичні, конструктивно-проектувальні, соціально-перцептивні, організаторські та комунікативні вміння й навички розвинені недостатньо.

Отже, під час ґрунтовного аналізу положень досліджуваної проблеми було виділено мотиваційний, когнітивний (гностичний), емоційно-вольовий та діяльнісно-поведінковий компоненти сформованості професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики з відповідними показниками. Відповідно до визначення сформованості показників за кожним компонентом (по 3 показники) виділяються низький, середній та високий рівні їх прояву, які за сумою балів вказують на низький, середній та високий рівні кожного із досліджуваних компонентів, і в результаті загального підсумовування – свідчать про прояви загального рівня професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики. Таким чином, одержані результати педагогічного експерименту визначають загальний рівень відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики за рівнями сформованості (високий, середній, низький).

Висновки. Розкрито загальну методологію організації дослідження, було проаналізовано освітньо-професійні програми освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю «Журналістика» в університетах; визначено педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики; виділено компоненти, критерії та рівні, що засвідчують дійсний стан сформованості професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики в процесі їх підготовки у закладах вищої освіти.

Для дослідження сформованості професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики виділено мотиваційний, когнітивний (гностичний), емоційно-вольовий та діяльнісно-поведінковий компоненти з відповідними показниками. За кожним компонентом виділяються низький, середній та високий рівні їх прояву, що в результаті загального підсумовування – свідчать про прояви загального рівня професійної відповідальності у майбутніх бакалаврів журналістики. Використання виділених

компонентів в процесі діагностування сформованості професійної відповідальності студентів на констатувальному та наприкінці формувального етапів педагогічного експерименту дало змогу визначити ефективність проведеної формувальної роботи та відобразити динаміку підвищення професійної відповідальності в майбутніх бакалаврів журналістики.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у експериментальній перевірці педагогічної доцільності формування професійної відповідальності майбутніх бакалаврів журналістики не вичерпує всіх аспектів висвітленої проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку вважаємо дослідження, спрямовані на вивчення питання щодо розвитку професійної відповідальності журналістів у системі післядипломної освіти; впливу особистісних якостей майбутніх бакалаврів журналістики на формування професійної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

- Безрукова, О. А. (2015). *Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження*. (Автореф. дис. д-ра наук). Київ.
- Бобрицька, В. І. (2019). Сучасні освітні реформи в Україні: досягнення й новітні виклики. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія*, 2(14), 16–22.
- Бусел, В. Т. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Дубовицкая, Г. Д. (2004). Диагностика уровня профессиональной направленности студентов. *Психологическая наука и образование*, 2, 82–86.
- Жихорська, О. (2015). Критерії, показники та рівні сформованості професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу вищого навчального закладу. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(34(69)), 33–38.
- Іванов, В. Ф., & Штурхецький, С. В. (2012). *Практикум із журналістської етики* (2-ге вид.). Київ: Видавець О. Зень.
- Киричок, І., Новгородська, Ю., & Шевчук, М. (2017). Формування професійної відповідальності у майбутніх учителів початкових класів : Педагогічні аспекти. *Неперервна професійна освіта: Теорія і практика. Педагогічні науки*, 1-2(50-51), 38–45.
- Колот, А. М. (2011). Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки : теоретичні засади. *Україна: аспекти праці*, 3, 3–9.
- Крылова, А. А., & Маничева, А. А. (Ред.). (2003). *Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии*. Санкт-Петербург: Питер.
- Левківський, М. В. (2000). Відповідальність у контексті нової виховної парадигми. *Вісник Житомирського педагогічного університету*, 6, 15.
- Майборода, В., Ярошенко, О., & Скиба, Ю. (2015). *Теоретичні засади науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України.
- Новгородська, Ю. Г. (2018). Диагностика стану сформованості професійної відповідальності у майбутніх менеджерів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 2, 53–59.
- Піговський, М. (2020). Критерії, показники та рівні сформованості соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Social Work and Education*, 7(1), 229–235.
- Потапюк, Л. М. (2020, Червень). Соціально-психологічні особливості формування відповідальності студентської молоді. В *«Залучення патріотично активної молоді до розвитку громадянського суспільства як чинник соціальної безпеки України»:*

- II Міжнар. наук.-практ. конф.: програма та тези (с. 120–122). Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили.
- Прядеин, В. П. (2013). *Психодиагностика личности: избранные психологические методики и тесты*. Сургут: РИО СурГПУ.
- Савельєва, В. (2013). Формування соціальної відповідальності у студентів-менеджерів у технічному університеті. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*, 2, 70.
- Садовська, Е., & Ярошенко, А. (2018). *Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Сатановська, Л. (2015). Формування професійної відповідальності майбутніх менеджерів освіти в умовах вищого навчального закладу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка*, 1(1), 65–70.
- Сичевський, Ю. О. (2008). *Формування відповідальності як професійно-особистісної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників*. (Автореф. дис. канд. наук). Хмельницький.
- Скиба, Ю. А. (2016). Класифікація методів педагогічних досліджень. *Вища освіта України*, 2(61), 51–59.
- Скиба, Ю. А. (2019). Дослідницька компетентність як складова частина професійного профілю науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти. *Проблеми освіти*, 92, 173–178.
- Стаднік, Н. В. (2015). Відповідальність як моральна цінність сучасного студентства. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 19(2), 269–279.
- Хромченкова, Н. М. (2013). Шляхи реалізації формування особистісно-професійної відповідальності майбутнього викладача вищої школи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, I(7(14)), 214–217.
- Хромченкова, Н. М. (2016). Формування професійної відповідальності у майбутніх журналістів як науково-педагогічна проблема в сучасному освітньому просторі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (45(93)), 26–29.
- Хромченкова, Н. М. (2018). Педагогічні умови формування професійної відповідальності майбутніх журналістів. *Молодий вчений*, 12(64), 119–123.
- Ярошенко, О. Г., & Скиба, Ю. А. (2015). Індивідуальні науково-дослідні завдання як один із засобів організації навчання через дослідження у вищих навчальних закладах України. *Імідж сучасного педагога*, 5, 33–35.

REFERENCES

- Bezrukova, O. A. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: sotsiologichna kontseptualizatsiia ta dosvid empyrychnoho doslidzhennia [Social responsibility in modern Ukrainian society: sociological conceptualization and experience of empirical research]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Bobrytska, V. I. (2019). Suchasni osvitni reformy v Ukraini: dosiahnennia y novitni vyklyky [Modern educational reforms in Ukraine: achievements and new challenges]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Pedagogika. Psykholohiia [Bulletin of the National Aviation University. Pedagogy. Psychology]*, 2(14), 16–22 [in Ukrainian].
- Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv ; Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian].
- Dubovickaja, T. D. (2004). Diagnostika urovnja professional'noj napravlenosti studentov [Diagnostics of the level of professional orientation of students]. *Psychological Science and Education* 2, 82–86 [in Russian].

- Ivanov, V. F., & Shturkhetskyi, S. V. (2012). *Praktykum iz zhurnalistskoi etyky [Workshop on journalistic ethics]* (2nd ed.). Kyiv: Vydavets O. Zen [in Ukrainian].
- Khromchenkova, N. M. (2013). Shliakhy realizatsii formuvannia osobystisno-profesiinoi vidpovidalnosti maibutnoho vykladacha vyshchoi shkoly [Ways of realizing the formation of personal and professional responsibility of the future teacher of a higher school]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, I(7(14)), 214–217 [in Ukrainian].
- Khromchenkova, N. M. (2016). Formuvannia profesiinoi vidpovidalnosti u maibutnikh zhurnalistiv yak naukovo-pedahohichna problema v suchasnomu osvithnomu prostori [The formation of professional responsibility in future journalists as a scientific and pedagogical problem in the modern educational space]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IV (45(93)), 26–29 [in Ukrainian].
- Khromchenkova, N. M. (2018). Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi vidpovidalnosti maibutnikh zhurnalistiv [Pedagogical conditions for the formation of professional responsibility of future journalists]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*, 12(64), 119–123 [in Ukrainian].
- Kolot, A. M. (2011). Sotsialna vidpovidalnist liudyny yak chynnyk stiikoi sotsialnoi dynamiky : teoretychni zasady [Human social responsibility as a factor of sustainable social dynamics: theoretical foundations]. *Ukraina: aspekty pratsi [Ukraine: aspects of work]*, 3, 3–9 [in Ukrainian].
- Krylova, A. A., & Manicheva, A. A. (Eds.). (2003). *Praktikum po obshhej, jeksperimental'noj i prikladnoj psihologii [Workshop on General, Experimental and Applied Psychology]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Kyrychok, I., Novhorodska, Yu., & Shevchuk, M. (2017). Formuvannia profesiinoi vidpovidalnosti u maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv : Pedahohichni aspekty [Formation of professional responsibility in future primary school teachers: Pedagogical aspects]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice. Pedagogical Sciences*, 1-2(50-51), 38–45 [in Ukrainian].
- Levkivskyi, M. V. (2000). Vidpovidalnist u konteksti novoi vykhovnoi paradyhmy [Responsibility in the context of the new educational paradigm]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, 6, 15 [in Ukrainian].
- Maiboroda, V., Yaroshenko, O., & Skyba, Yu. (2015). *Teoretychni zasady naukovo-doslidnytskoi diialnosti sub'ektiv osvithnoho protsesu universytetiv [Theoretical principles of scientific and research activity of subjects of the educational process of universities]*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Novhorodska, Yu. H. (2018). Diahnostyka stanu sformovanosti profesiinoi vidpovidalnosti u maibutnikh menedzheriv [Diagnosis of the state of formation of professional responsibility in future managers]. *Research Notes. Series "Psychology and Pedagogy Research" (Nizhyn Mykola Gogol State University)*, 2, 53–59 [in Ukrainian].
- Pihovskyi, M. (2020). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti sotsialnoi vidpovidalnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Criteria, indicators and levels of formation of social responsibility of future specialists in the social sphere]. *Social Work and Education*, 7(1), 229–235 [in Ukrainian].
- Potapiuk, L. M. (2020, June). Sotsialno-psykhohichni osoblyvosti formuvannia vidpovidalnosti studentskoi molodi. In «Zaluchennia patriotychno aktyvnoi molodi do rozvytku hromadianskoho suspilstva yak chynnyk sotsialnoi bezpeky Ukrainy»: II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. ["Involvement of patriotically active youth in the development of civil society as a factor of social security of Ukraine": II International. science and practice conf.]: program and theses (pp. 120–122). Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].
- Priadein, V. P. (2013). *Psikhodiagnostika lichnosti: izbrannyye psikhologicheskie metodiki i testy [Psychodiagnosics of personality: selected psychological methods and tests]*. Surgut: RIO SurGPU [in Ukrainian].

- Sadovska, E., & Yaroshenko, A. (2018). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pratsivnyka v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of professional competence of a social worker in the conditions of a higher educational institution]*. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Satanovska, L. (2015). Formuvannia profesiinoi vidpovidalnosti maibutnikh menedzheriv osvity v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of professional responsibility of future managers of education in the conditions of a higher educational institution]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences*, 1(1), 65–70 [in Ukrainian].
- Savelieva, V. (2013). Formuvannia sotsialnoi vidpovidalnosti u studentiv-menedzheriv u tekhnichnomu universyteti [Formation of social responsibility among managerial students at a technical university]. *Visnyk of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Philosophy. Psychology. Pedagogics*, 2, 70 [in Ukrainian].
- Skyba, Yu. A. (2016). Klasyfikatsiia metodiv pedahohichnykh doslidzhen [Classification of pedagogical research methods]. *Higher Education of Ukraine*, 2(61), 51–59 [in Ukrainian].
- Skyba, Yu. A. (2019). Doslidnytska kompetentnist yak skladova chastyna profesiinoho profilu naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka zakladu vyshchoi osvity [Research competence as an integral part of the professional profile of a scientific and pedagogical employee of a higher education institution]. *Problemy osvity [Problems of Education]*, 92, 173–178 [in Ukrainian].
- Stadnik, N. V. (2015). Vidpovidalnist yak moralna tsinnist suchasnoho studentstva [Responsibility as a moral value of modern students]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and school youth]*, 19(2), 269–279 [in Ukrainian].
- Sychevskiy, Yu. O. (2008). *Formuvannia vidpovidalnosti yak profesiino-osobystisnoi yakosti u maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Formation of responsibility as a professional and personal quality in future border guards]*. (Extended abstract of PhD diss.). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Yaroshenko, O. H., & Skyba, Yu. A. (2015). Indyvidualni naukovo-doslidni zavdannia yak odyn iz zasobiv orhanizatsii navchannia cherez doslidzhennia u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Individual research tasks as one of the means of organizing learning through research in higher educational institutions of Ukraine]. *Image of the Modern Pedagogue*, 5, 33–35 [in Ukrainian].
- Zhykhorska, O. (2015). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi kompetentnosti navchalno-dopomizhnoho personalu vyshchoho navchalnoho zakladu [Criteria, indicators and levels of formation of professional competence of educational and support staff of a higher educational institution]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(34(69)), 33–38 [in Ukrainian].

**FORMATION OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY
OF FUTURE JOURNALISTS AT THE BACHELOR'S LEVEL OF
HIGHER EDUCATION: CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF
FORMATION**

Nataliia Khromchenkova,

Postgraduate student Institute of Higher Education
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article reveals the formation of professional responsibility of future bachelors of journalism and the need to verify the successful implementation of organized purposeful preparation for the professional activity of students of higher education institutions by teaching and nurturing a harmonious worldview in the conditions of an innovative space. That is, the

ability to determine the level of formation of professional responsibility in future bachelors of journalism, since only a journalist who meets the requirements of modernity, the life challenges of today, is able to convey to individuals the positive experience of humanity in the optimal way.

In accordance with the methodology of organizing and conducting a pedagogical experiment, the criteria, indicators and levels of formation of professional responsibility among future specialists were identified, and it was also clarified how successfully the formative process of increasing professional responsibility is carried out through the participation of subjects in the educational process of a higher education institution. Data characterizing the level of motivation, theoretical knowledge and practical skills of students in relation to the specified activity are needed to develop ways to increase the effectiveness of the formation of professional responsibility among future bachelors of journalism.

The formation of professional responsibility in future journalists is determined by the need for a conscious attitude of students to their own professional choice and professional activity.

The main task of higher education institutions is «the training of a qualified, competitive, competent, responsible specialist who is fluent in his profession, oriented in related areas of activity, capable of effective work in his profession at the level of world standards, ready for constant professional growth, social and professional mobility» [31, c. 22]. Today, an effective specialist is one who adequately responds to social expectations, is capable of professional self-improvement and creative growth, and of constant renewal of personal resources.

Keywords: *professional responsibility of future bachelors of journalism; criteria, indicators and levels of formation; professional training of students in higher education institutions.*